

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
AFYA NA MASUALA YA UKIMWI

**TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA
AFYA (FUNGU 52) KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023
PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA
WA FEDHA 2023/2024**

*(Kwa mujibu wa Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za Kudumu za
Bunge, Toleo la Februari, 2023)*

12 MEI, 2023

YALIYOMO

YALIYOMO	i
VIELELEZO	ii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
SEHEMU YA PILI	2
2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023 NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024	2
2.1 Mambo Yaliyozingatiwa Wakati wa Uchambuzi	2
2.2 Ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo	3
2.3 Utekelezaji wa Maoni na Ushauri uliotolewa na Kamati Mwaka 2022/2023	10
2.4 Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	10
2.5 Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2022/2023	12
2.6 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	15
2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2023/2024	15
2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	17
2.7 Ulinganisho wa Fedha zinazotengwa kwa Wizara ya Afya (Fungu 52) dhidi ya Bajeti ya Taifa kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, 2022/2023 na 2023/2024	20
2.8 Asilimia ya Bajeti inayotengwa kwa ajili ya Sekta ya Afya dhidi ya Bajeti ya Taifa kwa Miaka Mitatu (2020/2021, 2021/2022, na 2022/2023)	21
SEHEMU YA TATU	Error! Bookmark not defined.
3.0 MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI	24
3.1 Uhaba wa Vifaa Tiba	24
3.2 Wakandarasi Kuchelewesha Miradi	25
3.3 Uhaba wa Rasilimali Watu	25
3.4 Ufinyu wa Maeneo	25
3.5 Misamaha kwa Wananchi Wasio na Uwezo	26
3.6 Bima ya Afya kwa Watoto	26
3.7 Magonjwa Yasiyoambukiza	27
3.9 Milipuko ya Magonjwa	29
3.10 Ukarabati Mitambo na Mashine za Kitabibu	29
3.11 Tiba Asili na Tiba Mbadala Nchini	29
3.12 Majengo Mapya ya Hospitali	30
3.13 Usajili wa Hospitali za Serikali	30
3.14 Kiwanda cha Viuadudu Kibaha	30
3.15 Hospitali ya CCBRT	31
3.16 Miradi ya Ukarabati wa Vyu vya Afya Nchini	31
3.17 Ujenzi wa Hospitali za Mikoa na Kanda	31
3.18 Madirisha ya Wazee	31
3.19 Miradi inayotekelezwa kwa Ubia kati ya Serikali na Wadau kutoka Nje ya Nchi	32
4.0 HITIMISHO	32

VIELELEZO

Kielelezo Na. 1:	Hali ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Kipindi cha Mwaka 2022/2023.....	11
Kielelezo Na. 2:	Mchanganuo wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2022 hadi Februari, 2023	14
Kielelezo Na. 3:	Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Fungu 52 kwa Mwaka 2023/2024	16
Kielelezo Na. 4:	Ulinganisho wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa kipindi cha Mwaka 2022/203 na 2023/2024	16
Kielelezo Na. 5:	Mgawanyo wa Fedha zinaoombwa Kuidhinishwa kwa Wizara ya Afya kwa Mwaka 2023/2024.....	18
Kielelezo Na. 6(a):	Ulinganisho wa Bajeti (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024	19
Kielelezo Na.6(b):	Ulinganisho wa Bajeti ya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024.....	20
Kielelezo Na. 7:	Mwelekeo wa Bajeti inayotengwa kwa Wizara ya Afya (Fungu 52) dhidi ya Bajeti ya Taifa kwa miaka Mitatu (2021/2022, 2022/2023 na 2023/2024).....	21
Kielelezo Na. 8:	Bajeti iliyotengwa kwa Sekta ya Afya kwa Miaka Mitatu (2021/2021, 2021/2022 na 2022/2023	Error! Bookmark not defined.

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA AFYA NA
MASUALA YA UKIMWI KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI WA WIZARA
YA AFYA KWA MWAKA FEDHA 2022/2023 PAMOJA NA MAKADIRIO
YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA MWAKA WA
FEDHA 2023/2024**

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023 ninatoa shukrani kwako kwa kunipa wasaa ili niwasilishe mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, pamoja na Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imegawanyika katika sehemu tatu (3) zifuatazo: -

- (a) **Sehemu ya Kwanza** - Utangulizi;
- (b) **Sehemu ya Pili** - Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023; na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024; na
- (c) **Sehemu ya Tatu** - Maoni na Ushauri na Kamati.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023 PAMOJA NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024

2.1 Mambo Yaliyozingatiwa Wakati wa Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, ili kuliwezesha Bunge kufuatilia Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023; na kushauri ipasavyo kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, Kamati ilifanya uchambuzi kwa kuzingatia mambo makuu matatu (3) ambayo ni: -

- (i) Taarifa ya Utekelezaji wa Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu bajeti ya Wizara ya Afya uliotolewa Mwaka wa Fedha 2022/2023;
- (ii) Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023; na
- (iii) Taarifa ya Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, matokeo ya uchambuzi wa Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 yanatokana na Kamati kufanya mapitio ya mambo makuu yafuatayo: -

- (i) Uzingatiaji wa Maoni na Ushauri uliotolewa na Kamati Bungeni wakati wa kujadili Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya- Fungu 52;

- (ii) Hali ya upatikani wa Fedha hadi kufikia mwezi Februari, 2023;
- (iii) Utekelezaji wa malengo yaliyokuwa yamewekwa kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, uchambuzi huu ulilenga kuliwezesha Bunge kujiridhisha na utekelezaji wa mipango na mwenendo wa matumizi ikilinganishwa na madhumuni ya Bunge kuidhinisha bajeti husika.

2.2 Ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, ziara za ukaguzi wa miradi ya maendeleo ilifanyika kwa kuzingatia Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Kamati ilifanya ziara ya ukaguzi wa baadhi ya Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha katika mwaka wa fedha 2022/2023. Ziara hiyo ilifanyika kuanzia tarehe 14 hadi 18 Machi, 2023 katika Mkoa wa Iringa, Mbeya na Songwe. Taarifa ifuatayo inaeleza miradi iliyotembelewa na kukaguliwa, hali ya utekelezaji na mambo yaliyobainika.

2.2.1 Mradi wa Ukarabati wa Jengo la Uangalizi Maalum (ICU)

Mheshimiwa Spika, lengo la kukarabati jengo la uangalizi maalum (ICU) katika hospitali ya rufaa ya mkoa wa Iringa ni kupunguza rufaa za kwenda katika hospitali za rufaa za Kanda na Taifa. Vilevile, kuboresha huduma na kuokoa maisha ya wagonjwa mahtuti katika Mkoa wa Iringa pamoja na Mkoa jirani wa Njombe. Mradi huu umetekelezwa kupitia fedha za UVIKO 19 ambapo katika mwaka wa fedha 2022/2023 mradi huu ulitengewa kiasi

cha **Shilingi 150,000,000.00**. Fedha hizo zote zimetolewa na mradi umekamilika kwa **asilimia 100**.

2.2.2 Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Mionzi (Radiology), Ununuzi wa CT-Scan na Digital x-ray

Mheshimiwa Spika, Serikali katika kuendelea kuboresha huduma za uchunguzi hususan huduma za mionzi, hospitali ya rufaa ya mkoa wa Iringa kwa mwaka wa fedha 2022/2023 ilitengewa kiasi cha **Shilingi 1,791,799,899** kwa ajili ya ujenzi wa jengo la radiolojia na ununuzi wa mashine ya CT-scan na Digital X-ray. Ujenzi wa jengo la radiolojia uligharimu kiasi cha **Shilingi 272,000,000/=**, na kiasi cha **Shilingi 1,519,799,899/=** kilitumika kwa ajili ya ununuzi wa mashine ya CT-scan na Digital X-ray. Hadi mwezi Machi, 2023, Kamati ilipotembelea na kukagua mradi huu kiasi chote cha fedha kilikuwa kimetolewa na hivyo mradi umekamilika kwa **asilimia 100**.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza Serikali kwa uwekezaji mkubwa uliofanyika na unaoendelea kufanyika katika hospitali ya rufaa ya mkoa wa Iringa kwani unalenga kuendelea kusaidia na kuboresha afya za Watanzania, hususan wanaoishi katika Mkoa wa Iringa pamoja na mkoa jirani wa Njombe.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kazi nzuri inayoendelea katika Hospitali ya Rufaa ya Iringa, kumekuwepo na changamoto mbalimbali ambazo zimekuwa ni kikwazo katika utekelezaji wa majukumu ya Hospitali hii. Changamoto hizo ni: -

- (i) Ufinyu wa eneo la hospitali hali inayoleta ugumu wa kuongeza majengo ya kutolea huduma;
- (ii) Ukosefu wa wataalamu wa kutoa huduma za kibingwa za mifupa, njia ya mkojo, masikio nk;
- (iii) Upungufu wa majengo kama jengo la macho, jengo la kutolea huduma za nje (OPD) na jengo la kutolea huduma za kuzoeza viungo (*physiotherapy*);
- (iv) Wagonjwa wengi kutomudu gharama za matibabu, hali inayopelekea hospitali kutoa misamaha kwa wadaiwa; na
- (v) Upungufu wa watumishi.

2.2.3 Mradi wa Ujenzi wa Hospitali ya Kanda, Mbeya (Hospitali ya Wazazi - Meta)

Mheshimiwa Spika, mradi wa ujenzi wa jengo la mama na mtoto katika hospitali ya rufaa ya kanda Mbeya una thamani ya **Shilingi 12,329,277,541.99**. Awali, kiasi cha **Shilingi 9,151,766,914.99** kilitengwa mwaka wa fedha 2021/2022, na baadaye kiasi cha **Shilingi 3,177,510,627.00** kiliongezwa kwa lengo la kukamilisha mradi huo katika mwaka wa fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mradi huu ulianza tarehe 01/05/2019 na ulitarajiwa kukamilika tarehe 30/03/2023 ambapo hadi Kamati ilipotembelea mradi huu mwezi Machi, 2023 mradi ulikuwa umefika **asilimia 99**. Kwa jumla jengo lina uwezo wa kuwa na vitanda 222 vya kulaza wakina mama wajawazito na wanawake wagonjwa wenye changamoto za afya ya uzazi. Aidha, jengo lina vyumba 8

vya madaktari, vyumba 3 vya upasuaji, na vyumba 11 vya kujifungulia.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kutekeleza mradi huu wa ujenzi wa jengo la mama na mtoto katika hospitali ya rufaa ya kanda Mbeya kwani itasaidia kuokoa maisha ya wananchi kwa kuwa itahudumia mikoa saba (7) ambayo ni Iringa, Njombe, Ruvuma, Mbeya, Songwe, Rukwa na Katavi.

2.2.4 Mradi wa Ujenzi wa Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Songwe

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa hospitali ya rufaa ya Mkoa wa Songwe unakadiriwa kugharimu jumla ya **Shilingi 9,745,114,617.81**. Kamati ilijulishwa kuwa kiasi cha **Shilingi 4,551,771,639.20** kimepokelewa sawa na **asilimia 46.7**. Kati ya fedha hizo Shilingi **2,000,000,000.00** kimepokelewa mwaka huu wa fedha 2022/2023 ikiwa ni asilimia 100 ya fedha iliyotengwa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilijulishwa kuwa katika kiasi hicho kilichopokelewa kiasi cha **Shilingi 1,075,002,743.00** kimetumika sawa na **asilimia 23.6**, na fedha zilizobaki **Shilingi 924,997,257.00** zitaendelea kutumika kununua vifaa vya ujenzi. Aidha, mradi umetetekezwa kwa **asilimia 49** na iwapo fedha zitatolewa kwa wakati, mradi unatarajiwa kukamilika tarehe 31 Mei, 2023.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa uamuzi wa kujenga hospitali ya rufaa kwa ajili ya mkoa mpya wa Songwe kwani uwepo wa hospitali hiyo utaokoa maisha ya

wananchi ambao walikuwa wakipelekwa hospitali ya rufaa ya kanda Mbeya ambayo ipo umbali wa Kilometa 201.5 kutoka Mkoa wa Songwe.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilibaini changamoto ambazo ni kikwazo katika utekelezaji wa mradi huu ambazo ni: -

- i. Mkandarasi SUMA JKT, kutokuwa na nguvu kazi ya kutosha hivyo kufanyika taratibu kinyume na mkataba;
- ii. Fedha kutokutolewa kwa wakati hali inayosababisha ucheleweshaji wa utekelezaji wa mradi; na
- iii. Vifaa vya ujenzi kutopatikana kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, ni matarajio ya Kamati kuwa, changamoto hizi zitatafutiwa ufumbuzi ili mradi huu uweze kutekelezwa kwa kasi inayotarajiwa na kukamilika kwa wakati ili wananchi wa maeneo hayo waanze kunufaika.

2.2.5 Yatokanayo na Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha kwa Mwaka 2022/2023

Mheshimiwa Spika, kufuatia ukaguzi wa miradi ya maendeleo iliyotembelewa na kukaguliwa, Kamati imebaini mambo mbalimbali ambayo imeyatolea maoni ili kuleta ufanisi wa utekelezaji. Yafuatayo ni mambo yaliyobainika katika ziara: -

(i) Hali ya Upatikanaji wa Fedha

Kamati imebaini kuwa bado hali ya upatikanaji wa fedha kwa ajili ya kutekeleza baadhi ya miradi si ya

kuridhisha. Kwa mfano, katika mradi wa ujenzi wa hospitali ya rufaa ya mkoa wa Songwe, mpaka mwezi Machi, 2023 Kamati ilipotembelea mradi huu, fedha zilikuwa zimetolewa kwa **asilimia 46.7** tu ilhali muda uliopangwa kukamilika kwa mradi ni tarehe 31 Mei, 2023. **Ni imani ya Kamati kuwa Serikali itatoa fedha hizo kabla mwaka wa fedha 2022/2023 kuisha ili mradi huu na miradi mingine iliyopangwa iweze kutekelezwa kwa wakati na kufikia malengo yaliyopangwa.**

(ii) **Wakandarasi Kutotekeleza Miradi kwa Ufanisi**

Kamati imebaini changamoto ya baadhi ya Wakandarasi waliopewa kazi za ujenzi wa miundombinu mbalimbali ndani ya Wizara ya Afya, hususani SUMA JKT wamekuwa hawatekelezi kazi zao kwa wakati. Hali hii inasababisha miradi mingi kutokukamilika kwa wakati uliopangwa jambo linalosababisha ongezeko la gharama za ujenzi.

Kamati inasisitiza Serikali ihakikishe Wakandarasi ambao hawatekelezi miradi yao ipasavyo wanachukuliwa hatua ikiwa ni pamoja na kunyang'anywa miradi na kupewa wakandarasi wengine wenye uwezo.

(iii) **Upungufu wa Wataalam wa Afya**

Kumekuwepo na changamoto ya rasilimali watu katika baadhi ya hospitali nchini huku nyingine zikiwa na ziada ya Watumishi.

Kamati inaona ipo haja ya Serikali kuweka mizania ya watumishi waliopo katika ajira kwa kuangalia maeneo ambayo yana watumishi wa ziada kuwapeleka kwenye hospitali ambazo hazina wataalaam hao au zenye wataalam wachache.

(iv) **Uhaba wa vifaa Tiba kwenye Hospitali Mpya**

Serikali imekuwa ikijenga na kuboresha miundombinu ya hospitali mbalimbali nchini. **Kamati inaona ni vema jukumu hilo likaenda sambamba na ununuzi wa vifaa tiba pamoja na kuhakikisha kunakuwepo na rasilimali watu ya kutosha kutumia vifaa tiba hivyo ipasavyo ili kutoa huduma bora za afya kwa wananchi.**

(v) **Ufinyu wa eneo**

Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ya ufinyu wa maeneo ukilinganisha na mahitaji ya miundombinu inayotakiwa kuwekwa kwa ajili ya kukidhi uboreshaji wa hospitali za rufaa unaohitajika hususan katika hospitali ya rufaa ya Mkoa wa Iringa na hospitali ya rufaa ya Mkoa wa Mbeya. **Ni rai ya Kamati kwamba, Serikali iangalie uwezekano wa kutanua maeneo haya ili kuruhusu kuweka miundombinu wezeshi, pamoja na miradi mingine itakayohitajika kwa ajili ya hospitali hizi kwa miaka ijayo. Juhudi za mazungumzo kati ya Wizara ya Afya na Wizara ya Mambo ya Ndani zifikie tamati ili kupata ufumbuzi wa mgogoro wa eneo katika hospitali ya rufaa ya Mkoa Iringa. Vilevile, Wizara ya Afya iangalie uwezekano wa kubomoa**

baadhi ya majengo madogo madogo ya zamani ili kujenga jengo la ghorofa.

2.3 Utekelezaji wa Maoni na Ushauri uliotolewa na Kamati Mwaka 2022/2023

Mheshimiwa Spika, katika taarifa ya Kamati iliyowasilishwa Bungeni kuhusu Bajeti ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Kamati ilitoa Maoni, Ushauri na Mapendekezo kumi na moja (11). Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, kwa kiasi kikubwa, Serikali imetekeleza maoni na ushauri wa Kamati. Aidha, kwa maeneo ambayo bado hayajatekelezwa kikamilifu, Kamati inaendelea kuyasisitiza katika taarifa hii ikiwemo udhibiti wa magonjwa yasiyoambukiza.

2.4 Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia **Fungu 52** katika mwaka wa fedha 2022/2023 ilikadiria kukusanya maduhuli ya **Shilingi 622,986,024,980.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 144,260,351,186.00** sawa na **asilimia 23.16** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara, **Shilingi 85,739,648,814.00** sawa na **asilimia 13.76** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa na **Shilingi 392,986,024,980.00** sawa na **asilimia 63.08** zilikadiriwa kukusanywa kutoka Taasisi zilizo chini ya Wizara na Hospitali ya Kanda, Maalum na Taifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilijulishwa kuwa, hadi mwezi Februari 2023, jumla ya **Shilingi 413,888,528,057.50** zilikuwa

zimekusanywa, sawa na **asilimia 66.44** ya lengo la makusanyo kwa mwaka wa fedha 2022/2023. Kati ya fedha hizo **Shilingi 69,003,441,729.00** sawa na **asilimia 48** zilikusanywa kutoka Wizarani, **Shilingi 64,355,652,438.45** sawa na **asilimia 75** zilikusanywa kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa na **Shilingi 280,529,433,890.5** sawa na **asilimia 71.4** zilikusanywa kutoka Taasisi zilizo chini ya Wizara kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na.1

Kielelezo Na. 1: Hali ya Ukusanyaji wa Maduhuli kwa Kipindi cha Mwaka 2022/2023

NA	TAASISI	KIASI KILICHOKADIRIWA KUKUSANYWA	KIASI KILICHOKUSANYWA	ASILIMIA
1.	Makao Makuu ya Wizara	144,260,351,186.00	69,003,441,729.00	48
2.	Hospitali za Rufaa za Mikoa	85,739,648,814.00	64,355,652,438.45	75
3.	Taasisi zilizo chini ya Wizara	392,986,024,980.00	280,529,433,890.5	71
JUMLA		622,986,024,980.00	413,888,528,057.50	66

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti (Fungu 52) kwa kipindi cha Julai 2022 hadi Februari 2023

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa hadi mwezi februari 2023, mchanganuo wa makusanyo ni wa kuridhisha kwani **asilimia 75** ya lengo la makusanyo yamekusanywa kutoka kwenye hospitali za rufaa za Mikoa ikifuatiwa na makusanyo ya **asilimia 71** kutoka katika Taasisi za Wizara. Kwa upande wa Makao Makuu ya Wizara kiwango cha makusanyo kipo chini kwani makusanyo ni

asilimia 48 ilhali ilipaswa kuwa imekusanya angalao **asilimia 66** mpaka mwezi Februari 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, Kamati inaipongeza Wizara kwa kufikia kiwango hicho cha makusanyo. Ni imani ya Kamati kuwa, kufikia mwisho wa mwaka fedha yaani Juni, 2023 lengo la makusanyo litafikiwa.

Vilevile, Kamati imebaini upungufu kwenye ukusanyaji wa maduhuli kwa mwaka wa fedha 2022/2023 ambao hadi mwezi Februari 2023 ulikuwa **asilimia 66** ikilinganishwa na makusanyo ya maduhuli kwa mwaka 2021/2022 kwa kipindi kama hicho ambapo makusanyo ya maduhuli yalikuwa ni **asilimia 71**.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa sababu za upungufu wa makusanyo hayo inatokana na kuondolewa kwa tozo za kupima UVIKO-19.

2.5 Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Mwaka 2022/2023

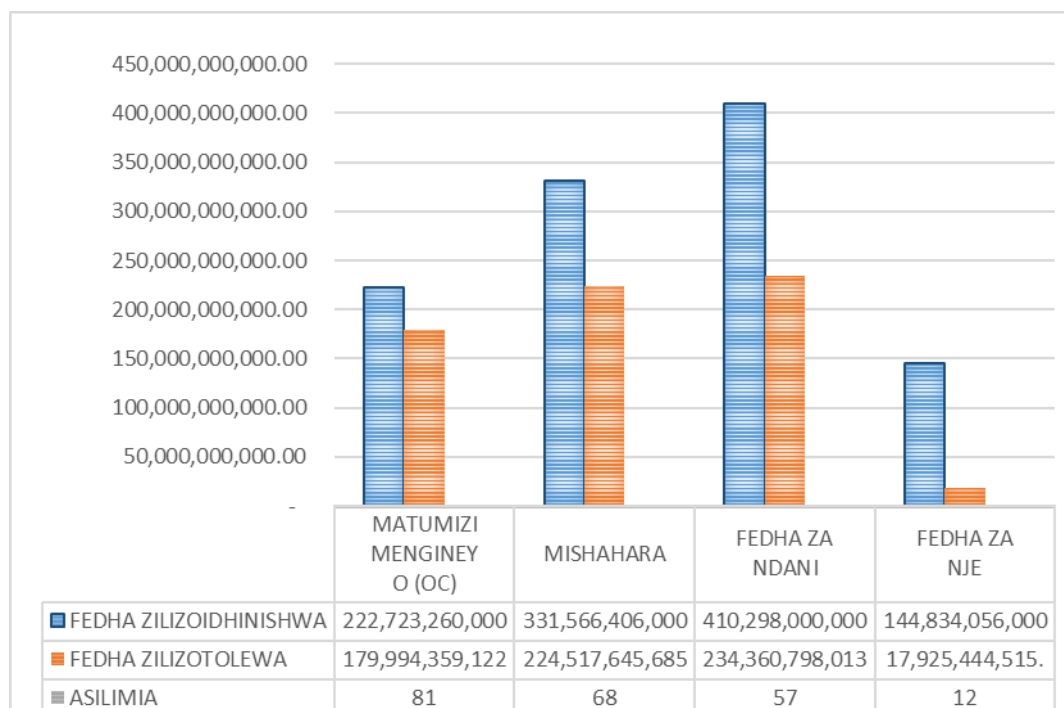
Mheshimiwa Spika, katika Bajeti ya mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Afya (Fungu 52) iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 1,109,421,722,000.00** Kati ya fedha hizo, **Shilingi 554,289,666,000.00** ambazo ni sawa na **asilimia 50** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 555,132,056,000.00** ambazo ni sawa na **asilimia 50** ni kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Fedha za matumizi ya kawaida zimejumuisha mishahara ya watumishi **Shilingi 331,566,406,000.00** sawa na **asilimia 60** na matumizi ya kawaida (OC) **Shilingi**

221,723,260,000.00 sawa na **asilimia 40** ya bajeti yote ya matumizi mengineyo.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa fedha za miradi ya maendeleo ziliidhinishwa **Shilingi 555,132,056,000.00**, kati ya fedha hizo fedha za ndani ni **Shilingi 410,298,000,000.00** sawa na **asilimia 74** ya fedha zote za maendeleo zilizotengwa, na fedha za nje ni **Shilingi 144,834,056,000.00** sawa na **asilimia 26** ya fedha zote za maendeleo zilizotengwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati imejulishwa kuwa, hadi kufikia mwezi Februari, 2023 Wizara ilikuwa imepokea jumla ya Shilingi **656,798,247,336.32** sawa na **asilimia 59** ya fedha zote zilizoidhinishwa kwa ajili ya Wizara ya Afya. Kati ya fedha hizo zilizopokelewa, fedha za matumizi ya kawaida zimetolewa **Shilingi 404,512,004,807.69** sawa na **asilimia 73** ya fedha zote za matumizi ya kawaida zilizoidhinishwa. Fedha za miradi ya maendeleo zilizopokelewa ni **Shilingi 252,286,242,528.68** sawa na **asilimia 49** ya fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kati ya fedha za maendeleo zilizopokelewa fedha za ndani ni **Shilingi 234,360,798,013** sawa na **asilimia 57** ya fedha zote za ndani za miradi ya maendeleo zilizoidhinishwa. Fedha za nje zimepokelewa **Shilingi 17,925,444,515.13** ambazo ni sawa na **asilimia 12** ya fedha za nje zilizoidhinishwa.

Kielelezo Na. 2: Mchanganuo wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizopokelewa kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2022 hadi Februari, 2023

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa kipindi cha Julai 2022 hadi Machi 2023

Mheshimiwa Spika, hadi Kamati ilipokutana na Wizara mwezi Machi, 2023 kwa ujumla hali ya upatikanaji wa fedha za ndani kwa ajili ya miradi ilikuwa imefikia **asilimia 57**. Kwa upande wa fedha za nje kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo, hali si ya kuridhisha kwani fedha zimetolewa kwa **asilimia 12** tu kiwango ambacho hakiwiani na wastani uliotarajiwa kutolewa. Kamati inasisitiza fedha zote zilizoidhinishwa na Bunge lako Tukufu kutolewa kabla ya mwaka wa fedha 2022/2023 kuisha kwani iwapo Wizara

itapokea fedha kwa mujibu wa mpango kazi, malengo ya utekelezaji wa kila mradi uliokusudiwa yatafikiwa kwa kipindi kilichobaki.

2.6 Uchambuzi wa Mpango wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umezingatia miongozo mbalimbali kama vile Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025), Sera ya Afya ya Mwaka 2007, Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano, Mpango wa Maendeleo wa Mwaka Mmoja (2023/24), Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020, Mpango Mkakati wa Sekta ya Afya (HSSP-V 2020-2025), Mpango Mkakati wa Wizara 2020/2021-2025/2026 na Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDG's 2030).

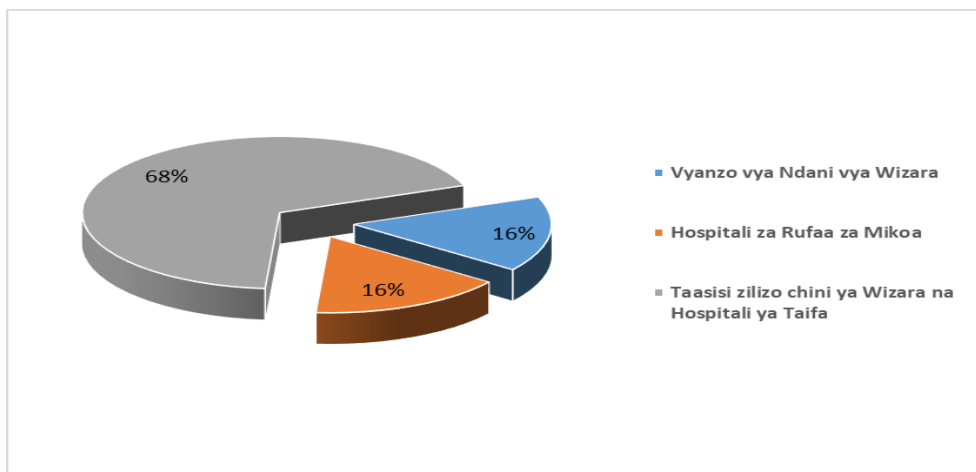
Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa mchanganuo wa shughuli za Wizara kwa mwaka wa fedha 2023/2024 kama ifuatavyo: -

2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, makadirio ya makusanyo ya maduhuli ya Wizara ya Afya katika mwaka wa fedha 2023/2024 Wizara na hospitali zilizo chini yake zinakadiriwa kukusanya kiasi cha **Shilingi 225,176,442,530.00**. Kati ya fedha hizo **Shilingi 113,591,217,707.00** zitakusanywa kutoka vyanzo vya ndani vya Makao Makuu ya Wizara na **Shilingi 111,585,224,823.00** kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa,

Maalum na Kanda. Aidha, Taasisi za afya zilizo chini ya Wizara zinatarajia kukusanya jumla ya **Shilingi 477,621,168,391.00**.

Kielelezo Na. 3: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Fungu 52 kwa Mwaka 2023/2024

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2023/2024

Kielelezo Na. 4: Ulinganisho wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa kipindi cha Mwaka 2022/203 na 2023/2024

TAASISI	KIASI KILICHOKADIRIWA KUKUSANYWA 2022/2023	KIASI KILICHOKADIRIWA KUKUSANYWA 2023/2024	KIASI KILICHOONGEZIKA/ KUPUNGUA	ONGEZEK O/PUNGU ZO (ASILIMIA)
Makao Makuu ya Wizara	144,260,351,186.00	113,591,217,707.00	-0,669,133,479.00	-21.26
Hospitali za Rufaa za Mikoa	85,739,648,814.00	111,585,224,823.00	25,845,576, 009.00	30.14
Taasisi zilizo chini ya Wizara	392,986,024,980.00	411,621,168,391.00	4,635,143,411.00	21.54
	622,986,024,980.00	702,797,610,921.00	79,811,585,941.00	12.81

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti 2022/2023 & Randama ya (Fungu 52) ya Mwaka 2023

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini ongezeko la **asilimia 12.81** ya jumla ya makusanyo kwa mwaka wa fedha 2023/2024 ukilinganisha na kiasi kilichokadiriwa kukusanywa kwa mwaka 2022/2023. Aidha, kwa upande wa makadirio ya makusanyo ya maduhuli kutoka Makao Makuu ya Wizara kuna upungufu wa **asilimia 21**, makadirio ya makusanyo ya maduhuli kutoka hospitali za rufaa za Mikoa yameongezeka kwa **asilimia 30** na makadirio ya makusanyo ya Taasisi yameongezeka kwa **asilimia 21** ukilinganisha na makadirio ya makusanyo ya mwaka 2022/2023.

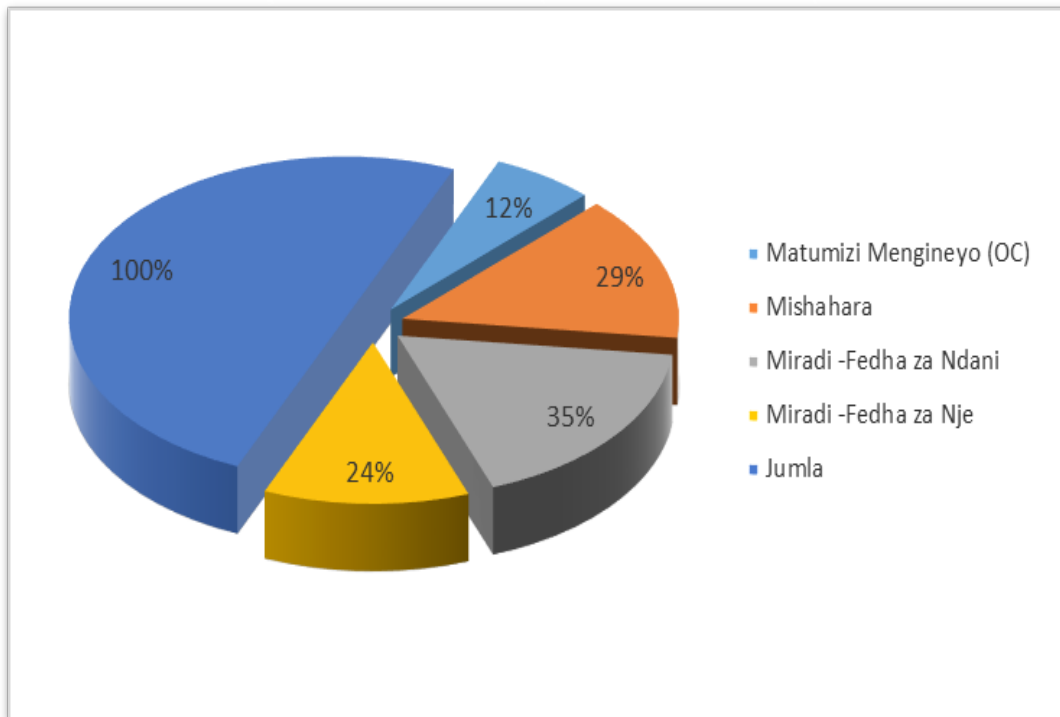
Mheshimiwa Spika, Kamati inasisitiza Wizara ya Afya kuendelea kusimamia makusanyo, na pia Serikali kuhakikisha inakuwa na mifumo imara ya ukusanyaji wa maduhuli ili kuzuia uvujaji wa mapato.

2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2023/2024 Wizara ya Afya (Fungu 52) inaomba kuidhinishiwa **Shilingi 1,235,316,516,000.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 502,951,909,000.00** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 732,364,607,000.00** ni kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha za Matumizi ya Kawaida, **Shilingi 354,342,486,000.00** ni kwa ajili ya mishahara na **Shilingi 148,609,423,000.00** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo (OC).

Mheshimiwa Spika, kati ya fedha zinazoombwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo **Shilingi 430,298,000,000.00** ni fedha za ndani na **Shilingi 302,066,607,000.00** fedha za nje kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Kielelezo Na. 5: Fedha zinazoombwa kuidhinishwa kwa Wizara ya Afya kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwepo kwa ongezeko la **Shilingi 125,894,794,000.00** sawa na ongezeko la **asilimia 11** ya bajeti kwa Fungu 52 kutoka **Shilingi 1,109,421,722,000.00** mwaka 2022/2023 hadi kufikia **Shilingi 1,235,316,516,000.00** mwaka 2023/2024. Aidha, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa katika bajeti inayoombwa ya Matumizi ya Kawaida imepungua kwa **asilimia 9** ambapo bajeti ya mishahara imeongezeka kwa **asilimia 7** huku matumizi mengineyo (OC) ikipungua kwa **asilimia 37**. Vilevile,

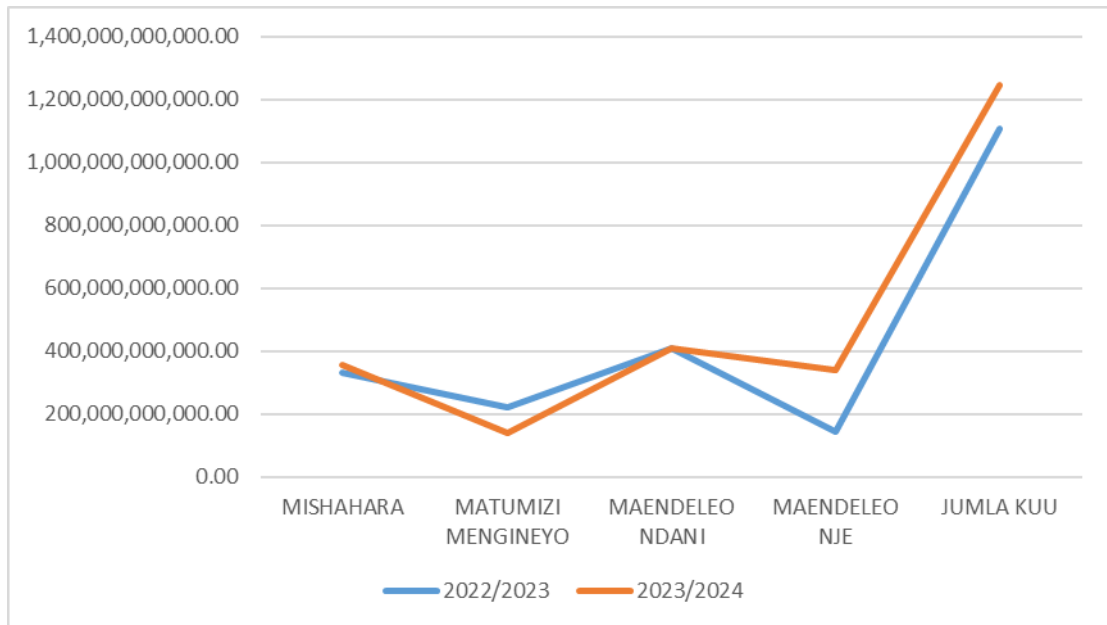
uchambuzi wa Kamati ulibaini kuwa kuna ongezeko la **asilimia 32** kwenye bajeti ya miradi ya maendeleo ambapo fedha za miradi ya maendeleo za ndani zimeongezeka kwa **asilimia 5** na fedha za nje zimeongezeka kwa **asilimia 109**.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa ongezeko hilo linatokana na ongezeko la fedha za matumizi mengineyo kwa hospitali maalum kama vile Mirembe na Kibong'oto, hospitali za Kanda ikiwemo hospitali ya Mtwara, Chato pamoja na fedha za matibabu ya kibingwa na ubingwa bobezi ndani ya nchi na wanafunzi watarajali (interns). Vilevile, kumekuwa na nyongeza ya fedha kwa ajili ya mahitaji ya kukamilisha miradi mbalimbali ya maendeleo iliyopo katika hospitali za rufaa za Mikoa, Kanda, Maalum na Taifa; Kuimarisha upatikanaji wa dawa, vifaa tiba, na vitendanishi katika ngazi zote za huduma za afya.

Kielelezo Na. 6(a): Ulinganisho wa Bajeti (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024

MATUMIZI	2022/2023	2023/2024	ONGZEKO /UPUNGUFU	%
Mishahara	331,566,406,000.00	354,342,486,000.00	22,776,080,000.00	7
Matumizi Mengineyo	222,723,260,000.00	148,609,423,000.00	-74,113,837,000.00	-33
Maendeleo Ndani	410,298,000,000.00	430,298,000,000.00	20,000,000,000.00	5
Maendeleo Nje	144,834,056,000.00	302,066,607,000.00	157,232,551,000.00	109
JUMLA	1,109,421,722,000.0	1,235,316,516,000.00	125,894,794,000.00	11

Kielelezo Na. 6(b) Ulinganisho wa Bajeti ya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024

Chanzo: Randama ya Wizara ya Afya ya Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuona umuhimu wa kuongeza fedha kwa ajili ya kutekeleza miradi yote muhimu katika Wizara hii. Ni rai ya Kamati kuwa, fedha zote zitolewe kwa wakati ili kutimiza malengo yaliyowekwa kwa mwaka wa fedha husika.

2.7 Ulinganisho wa Fedha zinazotengwa kwa Wizara ya Afya (Fungu 52) dhidi ya Bajeti ya Taifa kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, 2022/2023 na 2023/2024

Mheshimiwa Spika, uchambuzi huu wa Kamati umelenga kubaini mwenendo wa fedha zinazotengwa kwa ajili ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa miaka mitatu mfululizo. Katika uchambuzi huo, Kamati imebaini yafuatayo: -

Kielelezo Na. 7: Mwelekeo wa Bajeti inayotengwa kwa Wizara ya Afya (Fungu 52) dhidi ya Bajeti ya Taifa kwa miaka Mitatu (2021/2022, 2022/2023 na 2023/2024)

MWAKA	BAJETI YA TAIFA (MILIONI)	BAJETI WIZARA YA AFYA (MILIONI)	ASILIMIA
2021/2022	37,411,370	1,034,133	2.7
2022/2023	41,063,915	1,109,421	2.7
2023/2024	44,388.10	1,235,316	2.8

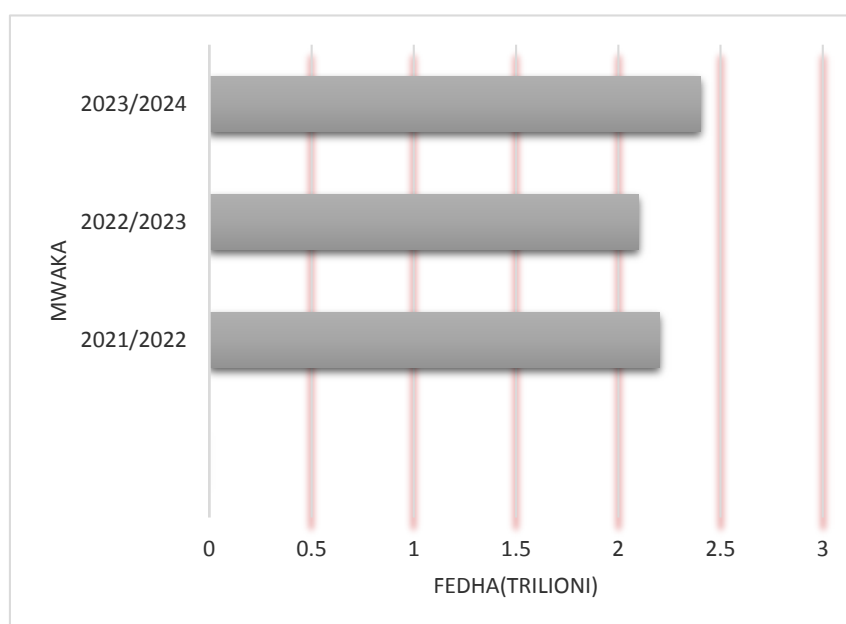
Chanzo; Randama za Wizara ya Afya na Taarifa za Mpango wa Maendeleo kwa kwa Mwaka 2021/2022 -2023/204

Mheshimiwa Spika, baada ya kufanya uchambuzi wa bajeti inayotengwa kwa ajili ya Wizara ya Afya kwa miaka mitatu mfululizo, Kamati imebaini kuwa katika kipindi cha miaka mitatu mfululizo bajeti bajeti kwa ajili ya Wizara ya Afya imekuwa ikiongezeka. Katika mwaka wa fedha 2023/2024 tengeo la bajeti ya Wizara ya Afya limeendelea kuongezeka kufikia **asilimia (2.8%)** ya bajeti Taifa. **Kamati inaipongeza Serikali na kushauri kiasi hiki cha fedha kiendeleo kuongezwa mwaka hadi mwaka ili kuendelea kuboresha Sekta hii muhimu inayogusa moja kwa moja maisha ya Watanzania na maendeleo Taifa kwa ujumla.**

2.8 Bajeti inayotengwa kwa ajili ya Sekta ya Afya

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya tathmini ya bajeti ya sekta ya afya kwa miaka mitatu mfululizo na kubaini kuwepo kwa ongezeko la bajeti jambo linaloashiria kuwa sekta ya afya ni miongoni mwa vipaumbele vya Taifa. Kwa mwaka **2021/2022** zilitengwa **Shilingi 2,261,000,000.00**, mwaka **2022/2023 Shilingi 2,149,000,000.00** na mwaka **2023/2024 zimetengwa Shilingi 2,435,462,000,000.00.**

Kielelezo Na. 8: Bajeti iliyotengwa kwa ajili ya Sekta ya Afya (2021/2022, 2022/2023 na 2023/2024)

Chanzo; Taarifa ya Makadirio ya Matumizi ya Maendeleo (Kitabu cha IV) Wizara ya Fedha na Mipango 2021/22-2023/204

Mheshimiwa Spika, kwa kuangalia mwenendo huu wa fedha zinazotengwa kwa ajili ya sekta ya afya nchini inaonesha nia ya Serikali ya kuipa Sekta ya Afya kipaumbele kwa kuzingatia kuwa afya ndio msingi wa maendeleo ya Taifa. **Kamati inaisisitiza Serikali kuendelea kuongeza bajeti ya sekta ya afya kila mwaka ili angalao kufikia kiasi kilichowekwa katika makubaliano ya Abuja ambayo yanataka asilimia 15 ya bajeti ya Taifa itengwe kwa ajili ya afya.**

2.9 Kielelezo Na. 9: Mchanganuo wa Fedha zilizotengwa kwa Sekta ya Afya kwa Mwaka 2023/2024

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, katika fedha zilizotengwa kwa ajili ya sekta ya afya kwa mwaka 2023/2024 kuna maeneo matatu ambayo ndiyo yameongoza kwa kupewa fedha kwa asilimia kubwa. Maeneo hayo ni Huduma Tiba **asilimia 39**, Hospitali za Wilaya **asilimia 34** na Huduma za Kinga **asilimia 13** kama inavyooneshwa katika kielelezo namba 9.

Kielelezo Na. 9: Mchanganuo wa Fedha zilizotengwa kwa Sekta ya Afya kwa Mwaka 2023/2024

Na		Bajeti	Asilimia
1	Huduma Tiba	950,118,000,000	39%
2	Zahanati	92,843,000,000	4%
3	Hospitali za Wilaya	821,852,000,000	34%
4	Utawala	107,596,000,000	4%
5	Vituo vya Afya	155,094,000,000	6%
6	Huduma za Kinga	307,958,000,000	13%
	Jumla ya Sekta Afya	2,435,461,000,000	100%

Chanzo; Taarifa ya Makadirio ya Matumizi ya Maendeleo (Kitabu cha IV) Wizara ya Fedha na Mipango, 2023

Mheshimiwa Spika, kutokana na mchanganuo huu, Kamati inaona ipo haja ya Serikali kuwekeza zaidi kwenye kugharamia huduma za kinga ili kupunguza uhitaji wa huduma za tiba na hivyo kuwa na jamii yenye afya bora na salama.

3.0 MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa bajeti kwa kuzingatia taarifa ya utekelezaji wa bajeti ya mwaka wa fedha 2022/2023 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka 2023/2024 kwa Wizara ya Afya (Fungu 52), sasa naomba kutoa maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati kwa lengo la kuboresha utendaji kazi wa Wizara hii.

3.1 Uhaba wa Vifaa Tiba

Mheshimiwa Spika, upatikanaji wa vifaa tiba nchini bado ni changamoto. Kamati inafahamu kuwa kuimarika kwa huduma na upatikanaji wa vifaa tiba na vitendanishi kulingana na mahitaji halisi katika ngazi zote za utoaji wa huduma za afya nchini ni moja ya vipaumbele vya Wizara hii. Hata hivyo, hali ya upatikanaji wa vifaa tiba nchini siyo ya kuridhisha. Hivyo, Kamati inashauri; -

- (i) Ujenzi wa miundombinu ya hospitali nchini uende sambamba na ununuzi wa vifaa tiba pamoja na kuhakikisha kunakuwepo na rasilimali watu ya kutosha kutumia miundombinu hiyo ipasavyo ili kuleta tija kwa jamii; na
- (ii) Bajeti inayoidhinishwa na Bunge lako Tukufu itolewe yote na kwa wakati ili kuendelea kuboresha upatikanaji wa dawa na vifaa tiba na kuokoa maisha

ya watanzania wanaopata huduma katika hospitali zetu;

3.2 Wakandarasi Kucheleweshwa Miradi

Mheshimiwa Spika, kwakuwa imebainika kuwa Wakandarasi waliopewa kazi za ujenzi wa miundombinu mbalimbali ndani Wizara ya Afya hususani SUMA JKT, wamekuwa hawatekelezi kazi zao kwa wakati kiasi cha kusababisha miradi mingi kutokukamilika kwa muda uliopangwa. Hali hii imesababisha ongezeko la gharama za ujenzi na ucheleweshwaji wa huduma kwa wananchi. Kamati inashauri kwamba, Serikali ihakikishe Wakandarasi ambao hawafanyi kazi zao ipasavyo wanachukuliwa hatua ikiwa ni pamoja na kunyang'anywa miradi na kupewa Mkandarasi mwingine;

3.3 Uhaba wa Rasilimali Watu

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa imebainika kuwepo kwa changamoto ya rasilimali watu katika hospitali nchini; ni vema sasa Serikali ikaweka sawa mizania ya watumishi waliopo katika ajira kwa kuangalia maeneo ambayo yana watumishi wa ziada kuwapeleka kwenye hospitali ambazo hazina wataalam hao au zenye wataalam wachache ukilinganisha na mahitaji; Vilevile, kwa kuzingatia umuhimu wa sekta ya afya Serikali itoe vibali vya ajira ili kuweza kuajiri watumishi wa kutosha kwa Hospitali zote nchini.

3.4 Ufinyu wa Maeneo

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa imebainika kwamba, kumekuwepo na ufinyu wa maeneo ukilinganisha na

mahitaji ya miundombinu inayotakiwa kuwekwa kwa ajili ya kukidhi uboreshaji wa hospitali za rufaa unaohitajika hususan katika hospitali za rufaa ya Mkoa wa Iringa na hospitali ya rufaa ya Mkoa wa Mbeya. Kamati inashauri kwamba, Serikali iangalie uwezekano wa kutanua maeneo haya ili kuruhusu kuweka miundombinu wezeshi pamoja na miradi mingine itakayohitajika kwa ajili ya hospitali hizi kwa miaka ijayo.

3.5 Misamaha ya Matibabu kwa Wananchi Wasio na Uwezo

Mheshimiwa Spika, ili kupunguza mzigo wa misamaha ya gharama za tiba ambazo hospitali inatoa kwa wananchi wasio na uwezo, ni wakati sasa kwa Serikali kutenga fungu la msamaha kwa ajili ya matibabu ya wagonjwa wa ndani ya nchi kama inavyotenga fungu la matibabu ya wagonjwa wanaoenda kutibiwa nje ya nchi.

3.6 Bima ya Afya kwa Watoto

Mheshimiwa Spika, hivi karibuni kumekuwepo na taharuki kubwa kwa wananchi kuhusu kusitishwa kwa bima ya afya kwa watoto maarufu kwa jina la Toto Afya Kadi. Kamati inashauri yafuatavyo: -

- i. Serikali kuangalia namna nzuri ya kushughulikia changamoto hii bila kuleta usumbufu kwa wananchi kwani huduma ya afya ni haki ya kila Mtanzania;
- ii. Serikali kuona uwezekano wa kuwa na mfuko maalum wa bima ambao utakuwa endelevu katika kusaidia matibabu ya watoto;

- iii. Wananchi ambao tayari wamekata bima hizi wapewe muda wa kuendelea kutumia kadi zao mpaka pale muda wa kadi utakapoisha. Vilevile, kwa wale ambao muda wa kadi umeisha na wanahitaji kuhuisha (*renew*) kadi kwa vifurushi vingine, waweze kupata huduma mara tu baada ya kuhuisha kadi zao badala ya kusubiria kwa muda wa mwezi mmoja kama utaratibu uliopo sasa unavyotaka; na
- iv. Ili kuepuka taharuki na sintofahamu kwa wananchi, ni vema Serikali kuzingatia kutoa taarifa za kuonesha nia ikiwa inahitaji kufanya mabadiliko yoyote yanayomgusa mwananchi moja kwa moja kabla ya kuchukuwa hatua yotote.

3.7 Magonjwa Yasiyoambukiza

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa magonjwa yasiyoambukiza yamekuwa ni tishio kwa afya za Watanzania. Kamati inaendelea kuisitiza kuwa ufanyike utafiti kubaini ukubwa wa tatizo hili. Aidha, jamii ielimishwe kuhusu vyanzo vya magonjwa hayo na namna ya kuyaepuka hususan kwa kuzingatia mazoezi na lishe. Vilevile, kamati inaishauri Wizara ishirikishe sekta zingine kwenye mapambano dhidi ya magojwa yasiyoambukiza ikiwa ni pamoja na kuboresha huduma za magonjwa haya mpaka kufikia ngazi ya afya ya msingi (PHC).

3.8 Hali ya Upatikanaji wa Dawa Nchini

Mheshimiwa Spika, bado nchi yetu imeendelea kukabiliwa na changamoto ya upatikanaji wa Dawa. Fedha zinazotengwa kwa ajili ya dawa ni ndogo na hazikidhi mahitaji. Kwa mfano, katika mwaka wa fedha 2021/2022 ziliidhinishwa **Shilingi 218,100,000,000.00**, 2022/2023 ziliidhinishwa **200,000,000,000.00** na mwaka 2023/2024 zinaombwa kuidhinishwa **Shilingi 205,000,000,000.00**.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla Kamati imebaini moja ya sababu ya changamoto dawa nchini ni Bohari Kuu ya Dawa kukosa mtaji wa kutosha kununua mahitaji yote na badala yake kulazimika kusubiri fedha za vituo vya kutolea huduma za afya. Hivyo, ili kuimarisha upatikanaji wa dawa nchini, Kamata inashauri yafuatayo: -

- i. Serikali iipatie Bohari Kuu ya Dawa-MSD mtaji wa **Shilingi 592,921,849,776** ili iweze kununua mahitaji yote ya bidhaa za afya bila kusubiri fedha za vituo vya kutolea huduma za afya;
- ii. Fedha zinazoidhinishwa kwa ajili ya utolewaji na usambazaji wa dawa zitolewe yote na kwa wakati ili kuendelea kuboresha upatikanaji wa dawa na kuokoa maisha ya wataanzania wanaopata huduma katika hospitali zetu; na
- iii. Serikali itazame upya mifumo ya usambazaji wa dawa inayotumiwa na *MSD* ili kutatua changamoto zinazotokana na usambazaji. Mifumo ya kielektroniki

iwekwe katika vituo vya kutolea huduma za afya ili kudhibiti upotevu wa dawa.

3.9 Milipuko ya Magonjwa

Kutokana na milipuko ya magonjwa inayojitokeza mara kwa mara hasa maeneo ya mipakani, Kamati inashauri Serikali ijenge vituo vya magonjwa ya mlipuko hususan maeneo ya mipakani.

3.10 Ukarabati Mitambo na Mashine za Kitabibu

Mheshimiwa Spika, Serikali inatumia fedha nyingi kuwekeza kwa kufunga mashine na mitambo mbalimbali katika hospitali nchini. Ni rai ya Kamati kuwa ili mashine na mitambo hiyo inayofungwa katika hospitali nchini iweze kudumu na kufanya kazi kwa muda mrefu, ni vema Serikali ikawekeza kwenye matengenezo kinga (*planned preventive maintenace*) kwa kuvifufua vituo vya matengenezo kinga vya kanda vilivyokuwepo ili kuokoa gharama na kuvifanya vifaa tiba vitumike na kudumu kwa muda mrefu.

3.11 Tiba Asili na Tiba Mbadala Nchini

Mheshimiwa Spika, kumekuwa na ongezeko la matumizi ya tiba asili na tiba mbadala nchini. Kamati inapongeza wataalam hawa kwa kuwa wabunifu na kuisaidia jamii yetu. Hata hivyo, kumekuwa na utoaji wa huduma hii usiowekewa ubora ili kujua athari hasi zinazotokana na huduma hiyo. Ili kuboresha huduma hizi kwa wananchi, Kamati inashauri Serikali iwatambue watoa huduma hizi za tiba asilia kwa kuwapa ithibati (*Accreditation*) ili kuwapa

wananchi uhakika (*Assurance*) wakati wa kutumia huduma hizo.

Aidha, ili kuepuka uwepo wa watoa huduma wasio waaminifu, Kamati inashauri Wizara iwasajili watoa huduma hawa na kuthibitisha dawa ambazo wanatoa ili kuwa na ubora na usalama kwa watumiaji. Aidha, serikali isimamie na kuratibu matangazo ya biashara ya tiba asili na tiba mbadala kwenye vyombo vya habari.

3.12 Majengo Mapya ya Hospitali

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa kumekuwepo na changamoto ya kutokutumika kwa baadhi ya majengo mapya ya hospitali kutokana na kutokuwa na vitendea kazi pamoja na watumishi, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha ujenzi wa hospitali hizi unaenda sambamba na upatikanaji wa vifaa pamoja na watumishi ili majengo hayo yaanze kutoa huduma kwa wananchi na kuwaepusha na kutembea masafa marefu kufata huduma.

3.13 Usajili wa Hospitali za Serikali

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kuwepo na bodi moja ya usajili wa hospitali za Serikali na binafsi nchini. Hatua hii itaweka ulazima wa hospitali za Serikali kusajiliwa na kukidhi vigezo kabla ya kuanza kutoa huduma.

3.14 Kiwanda cha Viuadudu Kibaha

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuongeza kasi kwenye mapambano dhidi ya ugonjwa wa malaria ikiwa ni

pamoja na kutumia bidhaa zinayozalishwa na kiwanda cha viuadudu cha kibaha.

3.15 Hospitali ya CCBRT

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Serikali ikamilishe suala la kulipa mishahara watumishi wa hospitali ya CCBRT suala ambalo limechukua muda mrefu hali inayopunguza ufanisi wa hospitali hiyo. Aidha, ni muhimu Serikali kuzingatia masharti ya mikataba inayoingia na hospitali binafsi ili kuepusha mivutano isiyo ya lazima na kuongeza ufanisi wa huduma zinazotolewa.

3.16 Miradi ya Ukarabati wa Vyuo vya Afya Nchini

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Serikali inapeleka fedha kwa ajili ya ukarabati wa vyuo vya afya, Kamati inashauri, miradi hiyo ikamilike kwa wakati, ikiwemo Chuo cha Uuguzi cha Mbozi na Chuo cha Afya Songea.

3.17 Ujenzi wa Hospitali za Mikoa na Kanda

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kwamba, Serikali ihakikishe inakamilisha ujenzi wa hospitali ambazo zimeanza kujengwa muda mrefu na hazijakamilika ikiwemo hospitali ya Kanda ya Mkoa wa Mtwara.

3.18 Madirisha ya Wazee

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwa wazee wametengewa madirisha ya kupokelea huduma za afya kwenye hospitali nchini, Kamati inashauri Serikali ihakikishe wazee hao wanapata huduma bora na zinazoridhisha.

3.19 Miradi inayotekelezwa kwa Ubia kati ya Serikali na Wadau kutoka Nje ya Nchi

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kwa miradi inayotekelezwa kwa ufadhili wa wadau wa maendeleo, ni muhimu kwa Serikali kuhakikisha inatenga na kutoa fedha kwa wakati ili kuwa na uendelevu wa miradi hiyo.

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, napenda kukushukuru wewe binafsi kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha taarifa ya Kamati mbele ya Bunge lako Tukufu. Vilevile, napenda kukupongeza kwa namna unavyoliongoza Bunge letu kwa umahiri mkubwa. Aidha, namshukuru Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa Utekelezaji mzuri wa majukumu yao.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee nawashukuru sana Mheshimiwa Ummy Ally Mwalimu (Mb) – Waziri wa Afya pamoja na Mheshimiwa Dkt. Godwin Oloyce Mollel (Mb)- Naibu Waziri wa Afya kwa ushirikiano wanaoipa Kamati wote. Aidha, namshukuru Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya, Dkt. Seif A. Shekalaghe, Naibu Katibu Mkuu Dkt. Grace Maghembe na Mganga Mkuu wa Serikali Prof. Tumaini Joseph Nagu pamoja na watendaji wote wa Wizara na Taasisi zake kwa ushirikiano mkubwa ambao wamekuwa wakiipa Kamati wakati inapotekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, kipekee nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI pamoja na Mheshimiwa Dkt. Faustini Engelbert

Ndugulile, (Mb), Makamu Mwenyekiti wa Kamati kwa ushirikiano mzuri ambao wananipa wakati wote wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Wajumbe hawa wameshiriki kikamilifu katika uchambuzi wa Bajeti na kuhakikisha wanahoji ili kupata ufafanuzi wa kina wa masuala mbalimbali ambayo yamesaidia sana katika uandishi wa taarifa hii. Nawapongeza sana na naomba kuwatambua kwa majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb - **MWENYEKITI**
2. Mhe. Dkt. Faustine Engelbert Ndugulile, Mb - **M/MKITI**
3. Mhe. Aysharose Ndaholi Matembe, Mb
4. Mhe. Bernadetha Kasabango Mushashu, Mb
5. Mhe. Cecil David Mwambe, Mb
6. Mhe. Christopher Olonyokie Ole-Sendeka, Mb
7. Mhe. Dkt. Christine Christopher Mnzava, Mb
8. Mhe. Dkt. Hamisi Andrea Kigwangalla, Mb
9. Mhe. Elibariki Emmanuel Kingu, Mb
10. Mhe. George Ranwell Mwenisongole, Mb
11. Mhe. Hassan Haji Kassim, Mb
12. Mhe. Hassan Seleman Mtenga, Mb
13. Mhe. Josephine Johnson Genzabuke, Mb
14. Mhe. Juliana Daniel Shonza, Mb
15. Mhe. Khalifa Mohamed Issa, Mb
16. Mhe. Mohamed Lujuo Monni, Mb
17. Mhe. Mrisho Mashaka Gambo, Mb
18. Mhe. Mussa Omar Salim, Mb
19. Mhe. Seif Salum Seif, Mb
20. Mhe. Shamsia Azizi Mtamba, Mb

21. Mhe. Zubeida Khamis Shaib, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya Uongozi wa Katibu wa Bunge Ndg. Nenelewa J. Mwihambi, ndc kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vyema. Aidha, namshukuru Kaimu Mkurugenzi Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Michael L. Chikokoto, Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Gerald Magili kwa ushirikiano wanaoipa Kamati wakati wote. Aidha, nawashukuru Makatibu wa Kamati Ndg. Hosiana J. Mvunta na Ndg. Victory E. Mrema pamoja na msaidizi wa Kamati Ndg. Grace S. Gwivaha kwa kuhakikisha shughuli zote za Kamati zinatekelezwa kikamilifu ikiwemo Taarif hii.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Afya (Fungu 52) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 kiasi cha Shilingi 1,235,316,516,000.00 kama yalivyoombwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Stanslaus H. Nyong'o (Mb),

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
AFYA NA MASUALA YA UKIMWI**

12 Mei, 2023